
Мр Момчило ИСИЋ

ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛСТВА СРЕЗА ВАЉЕВСКОГ ЗА 1938. ГОДИНУ

Све до почетка другог светског рата економске прилике у ваљевском крају карактерисила је екстензивна пољопривредна производња са изразитом непродуктивношћу. Приноси ратарских култура на овом подручју често су били испод најниже остварених на територији Југославије.

Примера ради, просечни приноси пшенице по једном хектару, у ваљевском округу 1932, 1934, 1935. и 1940. године кретали су се између шест и седам метричких центи,¹ док је у целом међуратном раздобљу на подручју Краљевине Југославије, најмањи принос био 1922. године 8,14 мц по хектару.² У оваквим условима, нема сумње аграрна криза 1930, 1934. године оставила је дубоке трагове који су још продубљени, готово катастрофалном неродицом 1935. године.

Обзиром да су економски услови основа за свеукупан положај становништва, онда није тешко закључити, како се живело у највећем делу ваљевског округа, о чему, иначе, најцеловитију слику дају годишњи извештаји средских начелника Краљевској банској управи Дринске бановине. Иако потпуни, они нису увек и довољно поуздани, преваходно, код изрицања разноврсних оцена.

Недовољна објективност у оваквим извештајима је, нарочито, карактеристична приликом описивања политичких прилика. Они су сви наклоњени режиму и страначки веома обојени. У том смислу, посебно су интересантни извештаји за 1938. годину, пошто је због скупштинских избора 11. децембра, била појачана политичка активност. Са симпатијама се описују акције режима ЈРЗ и истиче, да су оне вођене „лојално и мирно“, док се представницима Удружене опозиције (УО), посебно присталицама Земљорадничке странке, приписује агресивност. Напомињући да су у изборној борби у Ваљеву погинула два лица, средски начелник не констатује да су то били представници Удружене опозиције.³

---

¹ М. Исић, *Селаштво ваљевске области 1929—1941*, Ваљево, 1985, 192.

² М. Исић, *Економске прилике на селу у ваљевском крају пред други светски рат*, рукопис.

³ З. Јоксимовић, *Револуционарни раднички покрет у ваљевском крају 1919—1941*, Ваљево, 1981, 317.

И поред свих недостатака, овај извештај је драгоцен извор за изучавање економских, културно-просветних, политичких, здравствених, социјалних и других прилика на једном подручју. Због тога годишњи извештај за 1938. годину који је начелник среза ваљевског поднео Краљевској банској управи Дринске бановине у Сарајеву, према члану 47. Закона о унутрашњој управи, доносимо у целини. Овај докуменат се чува у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву, у фонду „Краљевска банска управа Дринске бановине” — Псверљиво одељење.

НАЧЕЛСТВО СРЕЗА ВАЉЕВСКОГ

Пов. бр. 68/39. г.

13. јануара 1939. год.

— В А Љ Е В О —

ПРЕДМЕТ: Годишњи извештај о општој и политичкој ситуацији, као и о пословању Начелства среза ваљевског у 1939. г.

КРАЉЕВСКО БАНСКОЈ УПРАВИ

— Управно одељење II —

САРАЈЕВО

У смислу постојећег наређења, част ми је доставити по горњем предмету извештај у следећем:

I. СТАЊЕ ЈАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

У току целе 1938. године, стање јавне безбедности у повереном ми срезу било је врло добро. У току године забележен је само један напад на жандармеријску патролу у селу Дупљају, о чему је поднет извештај под ПОВ. Бр. 1137/38. Поред овога, од тежих случајева јесте тежи случај изборне туче у којој су погинула два лица на дан 11. децембра 1938. год. у Ваљеву, о чему је поднет опширан извештај под Пов. бр. 1637/38. год. Других кривичних дела против живота, или противу имовине, као ни оних противу државе или државних власти није уопште било. Сам народ среза ваљевског није склон вршењу кривичних дела, а нарочито не оних из користољубља. Иако је народ релативно сиромашан, исти има развијену свест о поштовању туђе имовине и личности, па је с обзиром на ову чињеницу и јавна безбедност ретко кад озбиљније угрожена. С обзиром на ову чињеницу а број иступа је, с обзиром на величину среза, мален, јер је у целој 1938. години, дошло нових иступа 905, од којих су: већином иступи по Закону о осигурању радника, саобраћајни иступи, иступи о закону о

---

⁴ За време скупштинских избора 11. децембра 1938. године у Ваљеву су убијени Миљко Кораћ и Драган Николић.

сузбијању сточних зараза, па тек онда полицијско казнени — иступи. У току 1938. године, није забележен велики број шумско-казнених иступа — свега 172 иступа.

Комунистичка акција у току 1938. год. није имала неке видне акције, једино, што су истакнути симпатизери ове акције за време посланичких избора потпомагали акцију УО-а, Земљорадничке групе и у извесним моментима искоришћавали њихове зборове и конференције у демонстрирању против политике садашњег стања и режима. Ове акције постоје још у редовима радника, појединих студената и једног броја гимназиста, који, изгледа, имају свога подстрекача у редовима наставника овдашње гимназије, нашта се од стране управних органа обраћа пажња, те ће се у колико дође до позитивних резултата поступити по закону.

Органи јавне безбедности преко целе године вршили су своју службу са свом преданошћу и са пуно такта и успеха. Овај успех и рад органа јавне безбедности односи се на органе жандармерије, док се за Градску полицију у Ваљеву може рећи, да иста за сада не одговара своме позиву, а нарочито, се ово односи на командира градске страже-полиције, који поред тога, што нема квалификација за овај положај, исти, нема основног знања о служби, дисциплини и полицијским прописима, а што је најглавније, нема ауторитета како код својих подређених службеника, тако ни код становништва. Градски стражари се регрутују из редова људи који су неупућени у своју дужност, који су из самог места, који немају довољно квалификација ни војне дисциплине и који по пријему у службу немају старешину да их упуте у правима и дужностима службе. Потписани ће настојати, да се ово стање у Градској стражи измени и поправи, само ако наиђе на разумевање код самог Градског поглаварства, а у случају да не успе у овоме биће принуђен да се обрати тој управи за интервенцију. Благодарени самом менталитету овдашњег становништва, које нема склоности ка већим деликтима, као и беспрекорној служби жандармерије, стање јавне безбедности у току целе године било је задовољавајуће. Због оваквог рада Градске страже у многоме је отежан рад управних власти у примењивању законских прописа над лицима која се не придржавају истих, а тако исто и у погледу контроле странаца и обавештајне службе. Више пута се за овакве случајеве као и у случајевима поремећаја јавне безбедности реда и мира, у случајевима претходне истраге и у свим деликатнијим и озбиљнијим случајевима власт морала безусловно употребити жандармерију.

II. ПРЕГЛЕД ПОСЛОВАЊА У СРЕСКОМ НАЧЕЛСТВУ

У овом срезу запослено је 17 чиновника и службеника ресора Министарства унутрашњих послова и то: срески начелник, један помоћни секретар, један политичко управни приправник, четири управно канцел. чиновника, један бановински чиновник, четири званичника, два званичника дневничара и три служитеља и то од новембра

месеца, а дотле није био помоћни секретар и један управно канцеларијски чиновник.

Кроз главни регистар за 1938. годину, проведено је 20.852 предмета, који су сви предмети иницирани, а решени фасцикулисани по редном броју деловодног протокола. Рад у начелству се води по Пословнику за опште управну власт. Запослено особље у архиви отпављало је додељене послове у свему уредно и на време. У поверљиви регистар-протокол за 1938. год. проведено је 1.745 предмета, који су сви решени, разведени и сложени у фасцикуле по редном броју протокола. У строго поверљиви регистар-протокол за 1938. год. проведено је 25 предмета и сви су предмети решени и разведени.

Кривични поступак: 1) У кривични контролник за 1938. год. преведено је из 1937. године 150 предмета иступа. У току 1938. год. дошло је у рад 905 предмета, тако да је укупно било на раду у 1938. години 1.055 предмета-иступа. У току 1938. године успешно је свршено 825 предмета, па је на крају године остало нерешених 230 предмета-иступа, који су предмети у контролник за 1939. године пренети.

2) У шумско казнени контролник — регистар преведено је из 1937. године 6 предмета, у току 1938. године дошло је у рад 172 предмета. У току 1938. успешно је свршено свих 178 предмета, те ни један предмет није пренет у 1939. годину.

Извршни одељак: У извршни контролник за 1938. год. преведено је из 1937. године 2.002 предмета, а у току 1938. године, приспело је на рад 819 предмета тако, да је у 1938. години укупно било на раду 3.421 предмет. У току 1938. године, успешно је свршено 1.290 предмета, па је на крају године остало несвршених 2.131 предмет, па су исти пренети у контролник за 1939. годину.

Из горњег прегледа види се, да је рад у кривичном одељку био задовољавајући, јер је свршено 1.003 предмета: полицијских и шумских. Истина, да је у овој години остало 230 иступа нерешених, али, када се узме у обзир да се услед избора за народне посланике није могло скоро месец дана радити и да је у том међувремену приспело доста нових реферета и пријава, онда је успех задовољавајући. Исто тако и у извршном одељку успех је постигнут у току 1938. године, када се упореди са 1939. годином, јер је из 1937. године пренето у 1938. годину нерешених 2.602 предмета, а из 1938. год. у 1939. годину пренето је несвршених 2.131. предмет. И овде се морају узети у обзир разлози као и код кривичног одељка. Потписани ће са потчињеним особљем настојати да се у току 1939. године, покаже још бољи успех у свршавању како кривичних, тако и извршних предмета.

Режисерски и благајнички послови текли су правилно, и на рад истих од стране финансијских власти није било примедбе.

III. ПОЛИТИЧКЕ И ОПШТЕ ПРИЛИКЕ

У току I тромесечја 1938. године, политичка активност осетила се једино код присталица ЈРЗ-а који су у току месеца фебруара и

марта одржали у свим местима годишње месне конференције, затим конференцију среског одбора и једну партијску забаву у Ваљеву. Код присталица УО-а сва се активност састојала у четири конференције и то: две од стране присталица бив. демократске странке и две од присталица бив. земљорадничке странке.

У току II тромесечја 1938. године, политичка активност осетила се само у месецу априлу и мају, док је у месецу јуну, услед јаких пољских радова, завладало политичко затишје. У априлу месецу ЈРЗ је извршио организацију своје омладине у чему је успео и путем исте прваци странке одржавају тешњи додир са бирачким масама. Код присталица УО-а у току тромесечја показује се већа активност на терену, нарочито присталице бивше демократске и бив. земљорадничке странке, који су одржали већи број конференција. На овим конференцијама исти нису постигли неки нарочито завидан успех, али би њихова акција била још слабија, да су прваци ЈРЗ-а у срезу агилнији. Крајњи левичари не појављују се самостално, већ сарађују са присталицама бив. земљорадничке странке.

У току III тромесечја 1938. године, политичка активност била је врло слаба и у овом међувремену није било политичких зборована конференција. Разлог је, прво, што су у ово доба године падали најачи пољопривредни радови, а друго, што је народ био забринут иностраном ситуацијом и бојазношћу да не дође до каквог новог европског заплета, па се само са зебњом очекивало решење овог заплета. На крају тромесечја по срећном решењу европске кризе, које је народ са радошћу примио, нескривајући изразе признања Краљевској влади на паметно вођеној иностраној политици и склопљеном пријатељству са суседним државама, почело се говорити о предстојећим посланичким изборима помињући и кандидате појединих странака.

У току IV тромесечја 1938. године, после повољног решења европских заплета и по свршавању главних пољопривредних радова, у народу се осетила већа политичка активност, а нарочито, када се сазнало да ће још у току 1938. год. бити расписани избори за народне посланике. Још у октобру месецу почело се конферисати и вршити поједине кандидације. Већ у новембру месецу, а нарочито од дана расписа избора почело се активно агитовати путем конференција и зборована, тако, да ни једна недеља или празник није био без неколико конференција и зборована.

У срезу су већ извршене кандидације појединих политичких странака тако, да је било шест кандидата, од којих је земаљска листа ЈРЗ-а имала два кандидата: инж. Драгомира Самокресовића, предузимача из Ваљева и Стевана Букића, председника општине ребелске. Земаљска листа УО-а имала је три кандидата и то: бив. демократска странка Перу Марковића, адвоката из Ваљева, бив. земљорадничка странка удружена са крајњим левичарима кандидата Живорада Бермановића, адвоката из Ваљева и присталице ЈНС и Главног одбора кандидата Косту Алексића, бив. народног посланика из Јовање;

земаљска листа „Збора“ кандидата Божу Матића, трг. из Ваљева. У овој изборној агитацији најагресивније су биле присталице земљорадничке странке удружени са крајним левичарима, који у својим агитационим паролама нису бирали средства. Исто тако агресивне су биле и присталице ЈРЗ-а само, што су они своју агитацију вршили лојално и мирно. На неколико дана пред изборе заоштреност између присталица ЈРЗ-а и УО-а почела је бити све затегнутија и већа, па је на дан избора дошло и до сукоба у општини попучанској и у Ваљеву. Због ових сукоба у општини попучанској нису се могли одржати избори ни на дан 11, а ни на дан 18. децембра 1938. год. приликом поновних расписаних избора,⁵ а у сукобу и у тучи у Ваљеву погинула су два лица и више њих повређено тупим оруђем. У оваквој изборној борби победио је кандидат ЈРЗ-а инж. Драгомир Самокресовић, предузимач из Ваљева, који је победио са релативном већином по количнику.⁶ После избора било је извесно време те заоштрености, али у колико време пролази у толико ова заоштреност ишчезава, људи се од политичке агитације и загрејаности хладе тако, да ће већ у идућој години остати само један мали број људи, затрованих партизана, код којих ће та заоштреност остати дужи и који се као огорчени противници садањег стања и режима не могу помирити са политиком исте.

IV. ОПШТЕ ПРИЛИКЕ У СРЕЗУ

Опште прилике у срезу развијале су се у току 1938. године нормално и са једним напретком, према упоређењу са ранијим годинама. У колико је развијање и напредак истих зависио од управних власти, ова је како преко свог старешине, тако и преко придодатих му реферата, прилике у срезу и потребе народа увек пратила, проучавала потребне предлоге за побољшање и напредак истих на свим пољима делатности опште управе и на корист народа и државе.

---

⁵ У извештају командира жандармеријске станице у Дивцима о прекинутим изборима у попучанској општини, упућеном Краљевско банској управи Дринске бановине, се каже: „У току ноћи 10. на 11. децембар тек. године по селу Попучкама среза ваљевског, сакупљале су се групе бирача како група ЈРЗ тако и група УО, које су ишле од куће до куће сакупљајући свака своје присталице, те су се око три часа сусреле на самом путу у селу Попучкама, почели су изазивати једна другу због чега је међу истима дошло и до физичког разрачунавања... 18. децембра на поновним изборима у поменутој општини такође је дошла група ЈРЗ прва на гласање и када је иста гласала није допуштала да добу гласачи из групе УО већ је исте сусретала по путевима и јурила их натраг кућама...“ (Архив БиХ, Краљевска банска управа Дринске бановине пов. дз. 745/39).

⁶ Драгомир Самокресовић је добио 3.146 гласова, а Стеван Букић 612. Листе опозиционих кандидата (Живорад Бермановић — 1.279, Петар Марковић — 1.291, Коста Алексић — 1.268); Божидар Матић (листа „Збора“) 194.

Та делатност управне власти на побољшању прилика у срезу и потреба народа могла би се по појединим гранама у кратким потезима изложити, како то следи:

1. ЗДРАВСТВЕНО СТАЊЕ НАРОДА

Здравствено стање народа у току 1938. године, било је врло добро у поређењу са ранијим годинама. Епидемија уопште није било.

Заразних оболења било је у целој години седам и то: пет од дифтерије, једно од заразног кочења врата и једно од трбушног тифуса. Од ових оболења била су два смртна случаја и то: један од дифтерије и један од трбушног тифуса. Сви оболели, сем оног од тифуса, лечени су у овдашњој болници, а дезинфекције су вршене у свима домовима, где се појавила заразна болест. Заразна оболења била су мања у минулој години за читаву петину од претпрошле године.

У току минуле године једино су се повећала оболења од маларије, тако да није било општине, где становништво није побољевало и то независно од година старости. Ова болест трајала је све од месеца априла до конца новембра, али тежих последица услед оболења није било, нити пак смртних случајева, уколико је познато.

Венеричне болести биле су у опадању. Сви пронађени случајеви лечени су у овдашњој болници.

У месецу мају извршено је цепљење деце против великих богиња. Одзив деце био је задовољавајући и поред рђавог времена које је владало већим делом за време цепљења. Успех је био одличан и компликација није било.

Имунизација против других акутних болести није вршена, јер није било потребно.

Пијаће воде биле су здраве и није забележен ни један случај оболења у вези са истим.

Исхрана грађанства била је добра; оскудице у храни није било.³

Приликом службених путовања вршени су прегледи радњи са здравственим намерницама, у овом случају само локала за точење пића и преноћишта. О нађеном поднесени су тромесечни извештаји. Исто тако вршени су прегледи и ћака по школама и приликом сличних путовања.

По Закону о сузбијању заразних болести по школама није ништа рађено у току минуле године, пошто се није указивала потреба.

Приликом оболевања ћака вршени су прегледи од стране потписаног и то у амбуланти.

---

³ 1938. године у ваљевском срезу је умрло 464 лица, од којих 35 као болесници од ТБЦ.

⁸ У ваљевском срезу пшеничним хлебом храни се 3,56%, кукурузним 23,70%, а брашном од пшенице и кукуруза, чак 71,74% домаћинства. Сваке године жито за исхрану купује 3.818, или 72,01% домаћинства.

2. НАРОДНА ПРИВРЕДА

Опште стање привреде у току 1938. године, на територији среза било је задовољавајуће.

Ратарство је у срезу доста заступљено. Стрми усеви у току 1938. године дали су одличан принос, како по квалитету, тако и по квантитету, благодарећи лепом и погодном времену, (како) од сејања па до зрења, а и вршидба је извршена по повољном времену.⁹ На супрот овоме, кукуруз је због кише, која се десила када је исти био у цвату, у квантитету подбацио¹⁰, али доцније због повољнијег времена, надокнадио само у квалитету. Од индустријских биљака гаји се лан и конопља у мањим количинама. Ратари у погледу обраде земље и бубрења исте су у једном напретку, нарочито у неговању озимих усева, једино, у погледу жетве немају одређено време и обично исту чине касније, кад жито сасвим сазри и лако испада из осја. Ратарски алат у овом срезу је у већем делу врло добар, нарочито у плуговима,¹¹ док сејачица и жетелица има мање, јер је употреба истих због самог терена отежана.

Градинарством се пољопривредници баве у мањем обиму и то већином за своју домаћу потребу, једино, што се купус, кромпир, пасуљ и лубенице производе и за продају.

Са ливадама и пашњацима овај срез врло слабо стоји; пољопривредници обично за ливаде и пашњаке остављају земљиште које је било посејано стрмим житом. Вештачких ливада има само Средња пољопривредна школа у Ваљеву. У току године примећено је, да су пољопривредници у брдским крајевима засадили веће површине дтелиштима.

У овом срезу сточарство је после воћарства најбоље заступљено, па се у овоме у многоступу успело у току године. У срезу се гаји домаћи коњ, али се постепено уводи по неки „Енглез”, или „Арабац”. Средња пољопривредна школа има приплодног пастува „липицанске” расе и са истим је постигнут врло добар успех и добијен већи број подмлатка. Исто тако, у току године додељен је на приватну негу један пастув расе „босанско-брдске” и са њим је постигнут задовољавајући успех. У току ове године при овдашњој Средњој пољопривредној школи било је сезонских пастувских станица — једна, и са истом, су постигнути добри резултати.¹²

Говедарство¹³ је у срезу заступљено у главном са одгојем колубарског говечета, па је на овоме у току године много рађено и постигнути су одлични резултати. У срезу има три бика колубарске расе, али овај број недовољан за потребе говедарства у срезу. Поред

---

⁹ Принос пшенице је био 90.171 мц, или 10,2 мц по хектару, јечма 10,9 мц, а овса 9,0 мц по хектару.

¹⁰ Остварен је принос кукуруза од 89.303 мц, или 9,8 мц по хектару.

¹¹ У срезу 2.555, или 48,18% домаћинстава нема плуг.

¹² У срезу је било свега 845 коња.

¹³ Говеда је имало 12.842 грла.

овога у срезу постоје и два бика сименталске расе, који исто тако дају одличне резултате. У току године код стоке је владала слинавка и шап, те је то много омело развој говедарства. Штале за смештај стоке сваке године се подижу, што се то осетно примећује¹⁴, па је у току године Краљевска банска управа појединим пољопривредницима доделила помоћ за изградњу три хигијенске штале. У срезу су изграђени 11 бетонских бубришта, која су подигнута уз припомоћ Краљевске банске управе, а поред овога по узорцима ових подигнута су још четири бубришта из средстава самих пољопривредника.

Свињарство је мање заступљено, и углавном се гаје домаћа раста тзв. „буџеновка“. Поред ове расе виђа се „монголица“ и „енглескиња“. За унапређење свињарства у срезу постоји седам приплодних нерастова расе „монголице“ и два вепра и две крмаче расе „туропољске“.¹⁵

Оваца и коза у срезу има у задовољавајућем броју, и то домаће расе. У брдским крајевима овога среза успевала би врло добро овца сјеничког соја, па би се на овоме требало радити и потпомоћи од стране Краљевске банске управе. У прошлој години ово је Начелство послало заводу за испитивање вуне, неколико мустри вуне из брдских општина, али је резултат био неповољан. Козе су домаће расе и има их у малом броју. И код ових папкара осетиле су се последице слинавке и шапа који су били у току године.¹⁶

Живинарство је мало заступљено, мада би од истог биле добре користи. Нарочито гусака и патака, као и ћурака мало има. Живинарска подружина у Ваљеву ради агилно на увођењу страних раса живине, али највећег успеха има „штајерка“, па је приликом изложбе пернате живине у Ваљеву одржане у јесен ове године, ова врста живине највише била заступљена. Од живине највише се извозе ћурке, које имају врло добру цену.¹⁷

Пчеларство није јако развијено¹⁸, али пчеларска подружина и задруга много раде на рационалном пчеларству, у чијем се раду сваке године показује успех. У току пролећа 1938. године, одржан је један седмодневни курс за рационално пчеларење који је имао врло добар успех.

Воћарство је у овом срезу главна грана привреде којом се бави сељак, а нарочито шљиварство, па се у току године посветила већа пажња чувању и подизању шљивака. У току 1938. године, у планинском делу среза род шљива био је одличан и по квалитету и квантитету, док у равници рода није било из разлога, што је шљивин цвет

---

¹⁴ Више од половине хигијенских стаја у округу налазило се у ваљевском срезу (М. Обрадовић, Село Дринске бановине у бројевима, Сарајево, 1939, 10).

¹⁵ У срезу се гајило 7.032 свиње (М. Исић, Економске прилике на селу у ваљевском крају пред други светски рат).

¹⁶ Оваца: 41.121; коза 4.874 (М. Исић, н. р.).

¹⁷ Живина: 72.854 (М. Исић, н. р.).

¹⁸ Кошница: 4.298 комада (М. Исић, н. р.).

у пролеће страдао од мраза.¹⁹ Цена шљиви како сировој, тако и сувој била је одлична, а тако и ракији од шљива. Болести и штеточина на шљиви није било. У срезу постоји и 14 огледних јабучара са страним сортама. Остало воће не гаји се за продају, већ само за своје потребе, и то из разлога, што се сељак посветио шљиварству. У току 1938. године из овог среза је извезено по први пут 120 вагона сирове шљиве за Холандију и Италију, а поред овога и пет вагона рифуза. Сувих шљива до краја године извезено је око 800 вагона, а има још на лагеру око 70 вагона.

У срезу се врло мало баве виноградарством из разлога, што терен среза није подесан за то. Према броју винограда исти су у овој години дали одличан квалитет.

Од стране пољопривредне подружине у Ваљеву у току године организована су пољопривредна предавања за сељаке, те су иста врло добро посећена.

Ветеринарство: Сточних заразних болести у току године било је у срезу и то слинавке и шапа као и свињске куге. Слинавка и шап установљени су у срезу ваљевском, први пут и то: у Раћевом селу 7. јула 1938. год. и поред предузимања свих ветеринарско полицијских мера, предвиђених Законом о сузбијању и угушивању сточних заразних болести, односно Уредбе о сузбијању слинавке и шапа. Поменуто болести рашириле су се у месецу јулу и августу, по целом ваљевском срезу. Болест је имала бенигни карактер и утинућа стоке од болести, сем телад и прасади, који су сисали болесне краве, односно крмаче — није било.

Болест је трајала до краја септембра прошле године. У току месеца октобра и децембра извршена је коначна ревизија у свим зараженим селима и болест је проглашена престалом.

Услед слинавке и шапа није се одржавала сточна пијаца у Ваљеву за време од 7. VII, па све до 20. IX прошле године. Исто тако био је укинут годишњи сточни вашар који се одржавао сваке године 2. августа.

У току прошле године установљено је свега неколико случајева обољења свиња од свињске куге (у селу Бачевцима у 1 дворишту, у селу Бранковини у 2 дворишта, у засеоку Паланка у 3 дворишта, у селу Лозници у 1 дворишту, у селу Вујиновачи у 3 дворишта и у селу Веселиновцима у 2 дворишта). У свим наведеним двориштима било је својевремено извршено цепљење свиња против свињске куге и одређене су за сузбијање болести, ветеринарско полицијске мере предвиђене Законом о сузбијању и угрожавању сточних зараза. Успех цепљења био је свуда добар и свињска куга ни у једном месту није се даље ширила.

---

¹⁹ Са 646.503 стабала шљиве убрано је 40.751 тс, или 7,4 kg по дрвету (Пољопривредна годишња статистика — производња извоз — увоз) 1938, Београд, 1939, 96.

Остале сточне заразне болести: У току прошле године није установљен ни један случај обољења од сточне заразне болести (сем слинавке и свињске куге).

Сточне инвазионе болести: Метиљавост. Установљена на више комада говеди и оваца. Нарочито је много боловала крупна рогата стока од поменуто болести почетком прошле године. За сузбијање болести употребљавали су земљорадници протуметиљ Ветеринарске експерименталне станице у Загребу.

Тамњење лутајућих паса. У сеоским општинама тамњење лутајућих паса води се под надзором општинских управа, док у Ваљеву тамњење паса врши градски стрводер под надзором градске полиције. Услед сталног тамањења лутајућих паса, на подручју среза ваљевског у току прошлог месеца, није установљен ни један случај беснила.

Предавања из ветеринарства. Приликом сваког изласка у село одржавао је овдашњи ветеринар предавања из ветеринарства. Најчешће одржавао је предавања о слинавци и свињској куги.

Промет са стоком на железничким станицама. У току прошле године промет са стоком на железничким станицама ваљевског среза био је врло слаб. Свега је извезено из Ваљева за унутрашњост, један вагон прасади и три вагона говеди и неколико денчаних пошиљака стоке. Крајем прошле године извезено је за Велику Плану око 10 вагона кланих ћурака.

Шумарство: Стање комуналних шума услед нерационалног газдовања сасвим је лоше. Све те шуме секу се немилице, без икаквог обзира, не водећи при томе рачуна ни о најнужнијој регенерацији, услед чега прети опасност да ће те шуме једнога дана нестати, а остаће голет са својим редовним пратиоцима: несташицом воде, вододеринама, лавинама, осипањем терена итд. У циљу санирања тог критичног стања, потребно је најенергичније примењивати позитивне законске прописе и санкције противу свих оних, који се буду огрешивали о одредбе Закона о шумама и осталих прописа и наредба издатих у циљу регулисања начина газдовања шумама. Сем тога, потребно је регулисати попашу у свим шумама, јер су исте сасвим младе, услед чега неумерена попаша може бити катастрофална по њихову даљу егзистенцију. У том погледу, донето је већ неколико решења о забрани попаше на известан број година, а и даље ће се настојати да се то стање већ једном дефинитивно реши онако, како то захтевају и наши јавни интереси и прописи рационалног шумарског господарења. Разлог овако лошег стања у комуналним шумама углавном је из следећих разлога: немање стручног особља, недовољан надзор, недовољна свест о важности шума, а као најважнији, то су свакако редовне амнестије шумских кривица, услед чега се у овом делу народа који девастира шуме, стиче убеђење, да се за шумске кривице уопште не одговара. Стање приватних шума је нешто боље, што је и разумљиво, али ипак не сасвим задовољавајуће.

У погледу узгојних мера, донето је неколико решења о принудном пошумљавању извесних сеоских голети, а неколико их је стављено под забрану од паше у циљу природног регенерисања.

Организација надзора над шумама таква, каква је данас не може дати неког видног успеха, јер се један референт за шест срезова, а са само једним контролним органом, не може у довољној мери посветити овим пословима надзора, узгоја и подизања шума.

Контрола извозног дрвета организована на бази издавања објава од стране сеоских старешина, непогодна је и штетна, јер се на тај начин пустоше како комуналне, тако и државне шуме, јер је опште позната ствар да се ове објаве издају без икаквог увиђаја на лицу места, како је то предвиђено Наредбом Краљевске банске управе у Сарајеву III Бр. 7400/36. Уколико би ове објаве издавали државни чувари шума, могућност злоупотреба свакако би се свела на минимум. У том смислу већ је неколико државних чувара овлашћено да издаје објаве за извоз шумских продуката из шума блиских реону које он чува, на који су начин бар државне шуме у извесној мери обезбеђене од крађе.

Стање шума обзиром на заразе је повољно, јер у току целе године није запажена никаква болест, нити каква инсекатска најезда која би имала карактер каламитета. Поједини спорадични случајеви нису ни евидентирани.

Шумских пожара у току извештајне године није евидентиран ни један случај.

Што се тиче лова, може се слободно рећи да је на том пољу постигнут релативно добар успех, јер је број издатих ловних исправа у 1938. години надмашио онај из 1937. године. Што се, пак, тиче дивљачи, услед недавне јаке појаве шапа на домаћим папкарима, ова се болест (била) појавила и на срнама, али су од стране ове власти предузете све превентивне мере да се ова ретка дивљач заштити како од ловаца, тако и од паса луталица, па се и овом приликом има одати признање савесности овдашњих ловаца који су потпуно тачно схватили потребу ових мера.

3. ТРГОВИНА, ИНДУСТРИЈА И ЗАНАТСТВО

У току ове извештајне године у свим овим гранама, примећен је знатан напредак, који иде упоредо са побољшањем општих привредних прилика. У току године издато је 13 обртних дозвола и 80 обртних овлашћења. Од значаја за овај срез, а нарочито за Ваљево, је ново подигнута фабрика „Вистад“, која је почела рад крајем године, али која ће у току идуће године дати свој пун капацитет. Исто тако и отварање нове аутобуске линије Ваљево—Мионица—Љиг. Сви прекршаји по Закону о радњама ислеђени су и по истима су донете одлуке.

4. НАРОДНА ПРОСВЕТА

У срезу ваљевском има 22 основне школе. У току трећег тромесечја отворена је нова школа у Забрдици и у Драчићу треће одељење. Затворена су три одељења у Ваљеву и једно одељење у Сушици због недовољног броја ђака.

У Бранковини отворен је домаћички течај и у септембру је отпочео рад са 30 ученица.

Укупно одељења има по основним школама 63/22 у Ваљеву и 41 у срезу, од којих је само једно још не попуњено у Драчићу. Сувишних наставника има у Ваљеву седам (7) и у Сушици један.

Школа у грађењу има пет. У Сушици и у Лесковицама завршавају се, у Жабарима покривена, у Забрдици две зграде озидане до „цокла“ (камени зид). У дограђивању је школа у Стублу, где је озидан само зид II учионице (без крова). У Рабровици извршена је мања оправка оцака и кровне конструкције, која је пожаром била оштећена. За изградњу школских зграда у овом срезу примљено је од Краљевске банске управе 53.000 дин. и од Министарства просвете 10.000 динара. Да би се радови на изградњи означених школа завршили, потребно је било око 50.000 дин. помоћи од стране државе. Са овом изградњом питање школских зграда скинуло би се са дневног реда за известан период година. Постоји још могућност да се подигне нова школска зграда у Брезовицама, општина ребељска. Требало би и президати стару школу у Поћути.

У срезу ваљевском има мушких 2.413 и женских 1.299 свега 3.712 ученика-ца. Сви ученици имају најнужније књиге и ђачке потребе. Сва деца не могу се школовати, јер се у брдским крајевима опиру ђачки родитељи да женску децу шаљу у школу, а на другим местима услед претрпаности, или услед сиромаштва; даљим непримењивањем § 61. Закона о народним школама остаје неписмених 25% и то већином женске деце. Здравствено стање ђака није задовољавајуће, услед слабе исхране и нехигијенских станова.

Наставника има 75 и то: 36 учитељица и 39 учитеља. Поред овога имају и две наставнице у Бранковини, које раде с домаћичким течајем. Своју дужност наставници савесно обављају. У току године једино је кажњен г. Петровић Михаило учитељ из Поћуте.²⁰ Код наставника није било међусобних тужби и колегијалност је била у довољној мери заступљена.

У току 1938. године, обављен је течај неписмених војника ваљевског гарнизона и обучено је 423 војника. Ових дана биће отворен и аналфabetски течај у селу Лесковицама. Готово у свима местима постоје разна културна, хумана и национална друштва, где учитељице

---

²⁰ Напредни учитељ Михаило Петровић Мингеј је „Одлуком Начелства среза ваљевског бр. 2483 од 26. 12. 1938. године кажњен новчано са 200 динара ради растурања изборних плаката.“ (Службенички лист Михаила Петровића, Међуопштински историјски архив, Ваљево, Збирка поклона и откупа).

узимају активног учешћа. Домаћичка школа-течај у Бранковини за сада ради нормално, тај ће течај бити покретан и ићи ће по разним местима овог среза.

У погледу будућег рада предлажем:

1) Да се у селу Поћути отворе још два одељења и да се стари павиљон презида, како би се тамо могло школовати око 200 деце, пошто та општина има близу 1000 домова. Такође у Ваљеву отворити још 3 одељења.

2) Да се сувишни наставници разместе по школама где нема наставника.

3) Да се у селу Забрдици, где је због неслоге мештана отпочето зидање двеју школа (на растојању од 1.500 метара) потпомогне зидање источне школе, која је на средокраћу околних села.

5. ПО ГРАБЕВИНСКОЈ СТРУЦИ

У току 1938. године, рађено је на територији среза ваљевског и то:

а) У грабевинском погледу — зидање школе у селу Лесковицама, селу Супици, селу Жабарима и дозифивање школе у селу Котешици. Подигнута је зграда за нову бановинску болницу у Ваљеву која није још довршена и чије се довршење предвиђа у 1939. години. Зидана је амбуланта при бановинској болници и дозидан је млекарник Средње пољопривредне школе у Ваљеву.

б) У хидротехничком погледу извршени су ови радови: Израда каптажне грабевине и пумпне станице за водовод града Ваљева; чесма у селу Лесковицама, бунар у селу Жабарима и извршена је оправка цистерне у селу Бачевцима.

в) У саобраћајном погледу рађено је и то: На државним путевима резервни туцаник за државне путеве бр. VI, VIII и IX: на бановинским путевима I реда рађено је и то: ваљање пута бр. 29/I (Ваљево—Рогачица) од км. 15 до км. 18 као и ваљање бановинског пута бр. 30/I (Ужице—Ваљево) од км. 67 до км. 72 + 000, као и оправка бановинског пута бр. 29/I од км. 18—26.

Вршена је оправка бановинских путева I и II реда употребом кулука, али са slabим успехом због сточне заразе — шапа.

За годину 1939. требало би предвидети оправку бановинских путева и то: пута бр. 29/I и 30/I, као и свих осталих бановинских путева у границама дозвољеног кредита.

Исто тако требало би извршити и оправку свих бановинских путева употребом кулука, али са бољим успехом.

За државне путеве требало би извршити набавку туцаника и поваљати их.

6. ПРОСВЕТНА И КУЛТУРНА ДРУШТВА

У току ове извештајне године сва друштва показала су мању, или већу делатност. Од свих 18 друштава, колико их има у срезу, највећу активност показује Соколско друштво у Ваљеву, које је поред уобичајеног рада и приредаба на крају године приредило и соколску изложбу, а приредили су и успелу соколску забаву на дан 3. децембра. Ово друштво развијало је своју акцију и на селу, оснивајући сеоске соколске чете. Затим, долази активност агилних друштава као што су: Народна читаоница и Женска подружина, Коло српских сестара и спортски клубови. Рад свих друштава кретао се у обиму правила истих, и у складу са позитивним законима.

7. ЕЛЕМЕНТАРНЕ НЕПОГОДЕ

У току ове извештајне године, није било елементарних непогода, једино, што је у лето владала суша, која није начинила много штете.

Других важнијих догађаја у срезу није било.

Предњи извештај част ми је доставити с молбом на даљу надлежност.

Срески начелник,

М.П.

Пов. бр. 403 Примљено 19. I. 1939.

К. п. IV одељења ове банске управе

Доставља се с мзлбом на даљи евен. поступак.

23. I. 1939.

Сарајево